

Wstęp

Wydanie 20. jubileuszowego tomu „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” jest okazją do dokonania krótkiego bilansu problemów, które podejmowano na łamach tej serii. Skłania także do refleksji nad jej znaczeniem dla podnoszenia świadomości dydaktycznej nauczycieli i studentów oraz dla rozwoju badań nad edukacją polonistyczną w szkole.

Historia rocznika „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” trwa od 1977 roku, zamieszczono w nim 214 artykułów (od 14 do 17 w każdym tomie, na ogół w 2 działach, tytułowanych od 16. tomu) oraz 62 recenzje i 2 sprawozdania z konferencji, a także wspomnienia o 6 wybitnych nauczycielach akademickich. W 4. i 13. tomie wspominano Mieczysławę Miterę-Dobrowolską, w 4. — Stanisława Zabierowskiego, w 10. — Irenę Tabakowską, w 15. — Jana Polakowskiego, w 17. — Marię Teresę Michalewską, a w 18. — Marię Dudzik.

W 1. i 2. tomie nie podano nazwiska redaktora całości, od 3. do 6. tomu redaktorami byli Jerzy Kram i Edward Polański, od 7. do 10. — Lidia Gilowa i Edward Polański. 11. tom redagował Edward Polański, a współredaktorem tomów od 12. do 15. był obok E. Polańskiego Zenon Uryga; od 16. tomu rocznik redaguje Helena Synowiec. Poprzez osobę redaktora (E. Polański, H. Synowiec) rocznik związany jest z polonistyką na Uniwersytecie Śląskim, a ściślej z Katedrą Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej (wcześniejsza nazwa: Zakład Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej). Dwoje współredaktorów było czynnymi nauczycielami i wizytatorami języka polskiego (J. Kram i L. Gilowa), a Zenon Uryga — kierownikiem Zakładu Dydaktyki Języka Polskiego w krakowskiej Akademii Pedagogicznej im. KEN.

W gronie autorów publikujących swoje artykuły w roczniku znaleźli się nauczyciele akademicy z różnych uczelni polskich i zagranicznych, przede wszystkim zaś dydaktycy języka polskiego, specjaliści w zakresie kształcenia językowego, literackiego i kulturowego, oraz reprezentanci innych dyscyplin polonistycznych, czynni nauczyciele poloniści, uczący na wszystkich poziomach nauczania, niejednokrotnie pełniący funkcje wizytatorów i doradców metodycz-

nych, a także od niedawna — doktoranci. Na łamach rocznika wypowiadali się zarówno seniorzy polonistyki, o wielkim dorobku naukowym i dydaktycznym, jak i debiutanci, którzy przedstawiali swoje pierwsze publikacje (por. indeks).

Do wielu artykułów odwoływano się wielokrotnie w innych tekstach dydaktycznych, doceniając pionierski, nowatorski i wciąż aktualny charakter przedstawionych, nawet przed laty, elementów teorii nauczania języka polskiego. Tak znaczącą rolę odegrały m.in. rozprawy Jana Cofalika (o ukierunkowaniu szkolnej lektury dramatów na problemy teatralne — tom 1.) i Jana Polakowskiego (przede wszystkim artykuł o nurcie antropocentryczno-kulturowym we współczesnej dydaktyce języka polskiego — tom 10.).

„Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, jak wskazano już w trafnie sformułowanym tytule (którego autorem jest Edward Polański), gromadzi rozmaite teksty, które dotyczą zarówno teorii nauczania przedmiotu i jego statusu jako dyscypliny naukowej (uogólnienia wynikające z obserwacji praktyki szkolnej i badań empirycznych oraz namysłu nad literaturą naukową), jak i praktycznych rozwiązań lekcyjnych (np. projekty lekcji dla wszystkich poziomów nauczania). Kolejne tomy pisma miały więc i mają rzeczywiście charakter i teoretyczny, i praktyczny. Autorzy rozpraw publikowanych na łamach „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”:

- przedstawiają polonistykę szkolną w dawnym szkolnictwie, z uwzględnieniem programów, koncepcji uczenia historii i teorii literatury, czasopism dla młodzieży, wycieczek;
- informują, jak przebiega nauczanie literatury i języka w szkolnictwie innych krajów;
- pokazują wzorce nauczyciela polonisty, analizując jego rolę w reformującej się szkole; charakteryzują literackie obrazy szkoły;
- zajmują się ogólnymi problemami kształcenia literackiego i kulturowego we współczesnej szkole, uwzględniając m.in. koncepcje uczenia o literaturze i kulturze oraz specyfikę pracy szkolnej nad 3 rodzajami literackimi oraz nad takimi dziedzinami kultury, jak teatr i film, a także odwołania do metodologii literackich (np. hermeneutyka i oralność, intertekstualność);
- proponują lekcje z konkretnych utworów literackich bądź innych dzieł sztuki i kultury (np. z pojedynczych tekstów lirycznych lub ich zestawów — według problemów czy motywów, z cyklu opowiadań, z filmów, audycji radiowych, spektakli, obrazów), poprzedzając projekty metodyczne analizą i interpretacją wybranych dzieł lub omówieniem wyników badań empirycznych;
- przybliżają wyniki badań empirycznych w zakresie odbioru literatury pięknej przez uczniów (w tym także literatury młodzieżowej) i sposoby wykorzystania tej wiedzy na lekcjach;
- definiują tak ważne składniki teorii nauczania, jak metody i cele, dokonując ponadto szczegółowej klasyfikacji zjawisk dydaktycznych; uczą przygotowania do lekcji (czyli m.in. pisanie konspektów) i wykorzystania komputera;

- wskazują, jak prowadzić zajęcia fakultatywne, przygotowywać uczniów do olimpiady przedmiotowej, uczyć filozofii oraz jak realizować w edukacji polonistycznej problematykę regionalną;
- podpowiadają, jak sprawdzać osiągnięcia uczniów;
- zajmują się problemami uczenia się na pamięć i głosowego wykonywania utworów literackich;
- uwzględniają specyfikę literatury dla dzieci i młodzieży oraz możliwości jej omawiania w szkole;
- analizują szkolne sytuacje komunikacyjne wokół dzieł literatury pięknej;
- wzbogacają teorię kształcenia literackiego, analizując takie kwestie, jak: motywacja, podmiotowość, integracja treści literackich i językowych.

Analizując zagadnienia językowo-dydaktyczne, uwzględniane w kolejnych tomach pisma, zauważamy różne zainteresowania badawcze autorów artykułów, poszerzanie kręgów badań w związku z rozwojem kierunków i metodologii językoznawczych oraz przeorientowaniem modelu edukacji językowej w szkole w stronę komunikacyjno-kulturową. W artykułach, które powstawały w ciągu 30 lat istnienia pisma, autorzy przedstawiają rezultaty badań empirycznych nad językiem dzieci i młodzieży (począwszy od wieku przedszkolnego, a kończąc na młodzieży licealnej): ich zasobem leksykalnym i frazeologią, strukturami syntaktycznymi, tekstem wypowiedzi pisemnych (w tym twórczością dzieci), kompetencją ortograficzną i jej uwarunkowaniami, szeroko rozumianą sprawnością językową — z uwzględnieniem determinantów środowiskowych, regionalnych i kulturowo-cywilizacyjnych, świadomością gatunkową (tekstotwórczą), kulturą języka uczniów i nauczycieli, wartościowaniem w wypowiedziach uczniów i tekstach do nich adresowanych, językowym obrazem świata dzieci. Z rzetelnie opracowanych wyników badań (m.in. za pomocą metod językoznawstwa statystycznego, analizy pól semantycznych, metod socjolingwistycznych i kognitywnych) autorzy wyprowadzają konkluzje dydaktyczne i formułują postulaty w zakresie kształcenia językowego w szkole — jego koncepcji, form pracy, doboru materiału ćwiczeniowego itp.

Inne uwzględniane w artykułach zagadnienia badawcze to: komunikacja dydaktyczna — porozumiewanie się nauczyciela z uczniami na lekcji oraz komunikatywność (czytelność) podręczników szkolnych. Rezultaty badań uwarunkowują na potrzebę autentycznego dialogu między nauczycielem i młodzieżą, dostarczają także argumentów za koniecznością dostosowania języka podręczników do możliwości percepcyjnych uczniów poszczególnych etapów kształcenia.

Wiele artykułów ma charakter praktyczny. Ukierunkowują one działania nauczycieli na usprawnienie języka dzieci (zapobieganie błędom językowo-stylistycznym, rozwijanie kompetencji nadawczo-odbiorczych, takich jak np. czytanie ze zrozumieniem, recytowanie, rozumienie tekstów, redagowanie różnych gatunków wypowiedzi).

Autorzy inspirują polonistów do poszukiwań rozwiązań dydaktycznych, rozwijania twórczej aktywności dzieci i podejmowania prac badawczych (np. diagnozowania wybranych umiejętności dzieci). Większość artykułów sprofilowanych ku praktyce polonistycznej ma gruntowną podbudowę teoretyczną — autorzy odwołują się do różnych dyscyplin językoznawczych (np. pragmatyki, semantyki, dialektologii), psychologii rozwojowej, pedagogiki i dydaktyki.

Przegląd zawartości artykułów utwierdza w przekonaniu o przydatności pisma dla kilku grup adresatów (dydaktyków, nauczycieli polonistów, studentów przygotowujących się do zawodu, magistrantów i doktorantów) oraz znacznej roli, jaką rocznik odegrał w dydaktyce języka polskiego ostatnich 30 lat. W artykułach znalazło odzwierciedlenie wiele problemów i przedsięwzięć dydaktyczno-organizacyjnych, które były przedmiotem dyskusji na temat naukowości dydaktyk szczegółowych czy na temat funkcjonowania polskiej szkoły i edukacji humanistycznej.

Ewa Ogłóza, Helena Synowiec